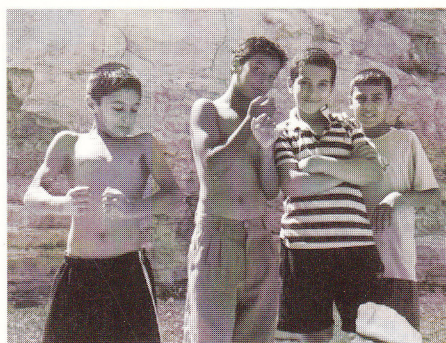

SOCIAL NA PEDA GOGIKA

APRIL 2007 • VOL. 11 • ŠTEVILKA 1

Definiranje brezdomstva in merjenje njegovega obsega

Defining homelessness and measuring its extent

Bojan Dekleva in Špela Razpotnik

Povzetek

Bojan Dekleva, dr. psih.; Špela Razpotnik, dr. soc. ped.; oba Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana.

Prispevek se ukvarja z vprašanji definiranja brezdomstva, pri čemer izhaja iz definicije Evropske opazovalnice za brezdomstvo – ETHOS. Analizira razloge, zaradi katerih je merjenje obsega brezdomstva zelo zapleteno in mednarodno težko primerljivo. V empiričnem delu so vzporedno prikazani štirje načini za oceno obsega brezdomstva v Ljubljani. Ti načini dajejo ocene od 285 do 700 brezdomcev, pri čemer avtorja opozarjata, da gre pri tem za konzervativne ocene, ki v manjši meri upoštevajo več oblik prikritega ali skritega brezdomstva.

Ključne besede: brezdomstvo, stanovanje, socialna izključenost, ogroženost, tveganja, merjenje, ETHOS-definicija brezdomstva, Ljubljana.

Abstract

The article deals with the questions of defining homelessness, taking as its starting point the European observatory on homelessness definition of homelessness – ETHOS definition. It analyses reasons making measurement of homelessness so difficult and internationally hard to compare. In the empirical part four ways of estimating the extent of homelessness in the capital of Slovenia Ljubljana are presented and compared. These four ways gave estimations from 285 to 700 homeless people, while authors caution, that these estimations are to be taken as rather conservative, as they do not take into account many forms of hidden homelessness.

Key words: homelessness, housing, vulnerability, risk, measurement, ETHOS definition of homelessness, Ljubljana.

1 Uvod

Brezdomstvo je v Sloveniji razmeroma nov pojav in obenem pojem, ki se je začel šele razmeroma pred kratkim časom pogosteje uporabljati v slovenski strokovni (in tudi poljudni) literaturi. Tabela 1 kaže, da najdemo samo v obdobju treh let – od 2004 do 2006 – objavljenih več del, indeksiranih z geslom “brezdomci”, kot v vseh letih prej.¹ Tudi osebna izkušnja iz življenja v glavnem mestu Ljubljani kaže, da smo posamezne “klošarje”, torej ljudi, ki so očitno preživljali veliko svojega časa na cesti, bili pri tem morda na specifičen način oblečeni in prosili mimoidoče za denar, tudi v

¹ Zanimivo pri tem je, da sva najpogosteje navedena avtorja v tej zbirki virov oba avtorja tega prispevka, in sicer Spela Razpotnik s 16 enotami in Bojan Dekleva z 8 enotami. Pregled zadetkov pokaže, da se velik del teh zadetkov nanaša na kratke in poljudne prispevke v prvem slovenskem cestnem časopisu Kralji ulice. Za kar opazen del porasta takih člankov v zadnjih dveh letih je torej delno »odgovoren« ta časopis, ki je začel izhajati v drugi polovici leta 2005.

prejšnjih desetletjih videvali, vendar pa jih ni bilo veliko in niso v tolikšni meri oblikovali nekakšne kulture cestnega življenja. Zdi se, da je bil ta pojav v zadnjih 15 letih v precejšnjem porastu, s čimer sovpada z drugimi specifičnimi pojavi, npr. s porastom stalnih uporabnikov nekaterih nedovoljenih drog oz. v širšem smislu s slovensko tranzicijo in z vsem, kar jo spremlja (npr. z ekstenzivno privatizacijo stanovanjskega fonda). Na podobno časovno razmejitev kaže čas ustanovitve prvega slovenskega zavetišča za brezdomce, Zavetišča za brezdomce na Poljanski ulici v Ljubljani, ki je bilo ustanovljeno leta 1988, a je do novembra 1993 delovalo kot razdelilnica hrane, leta 1993 je bila ponujena tudi možnost bivanja za brezdomce; z letom 2004 pa se je program razširil še na zavetišče prehodnega oz. odprtega tipa.

Tabela 1: Število virov, objavljenih v slovenskem jeziku, ki jih najdemo v vzajemnem bibliografskem katalogu COBISS z iskalnim geslom "brezdomci"

Leto objave:	Najdenih virov:
1926–1991	9
1992	3
1993	6
1994	2
1995	10
1996	5
1997	11
1998	14
1999	10
2000	8
2001	9
2002	8
2003	12
2004	15
2005	32
2006	46
Skupaj:	185

S tem (domnevnim) porastom obsega brezdomstva v Sloveniji zaostajamo za nekaterimi bolj ekonomsko razvitimi državami Zahoda za dve desetletji ali več.

Z brezdomstvom kot novim konceptom (v splošni zavesti in uporabi) pa je tako, kot je bilo (prej) z drugimi podobnimi novimi koncepti: nastanek novega koncepta je šele omogočil razvoj ustreznih socialnih politik, prav kakor obstoječe socialne politike in (politično kulturna) razumevanja šele omogočajo videti (ali pa ne) pojav brezdomstva in njegov obseg. Brezdomstvo je kot vsi drugi koncepti socialno konstruiran koncept, katerega razumevanje je vedno močno odvisno od kulturnih, ekonomskih, socialnih in političnih dogajanj v nekem času in prostoru. Z razpravljanjem o tem pojavu/pojmu zastavljamo polje možnih razumevanj, v katerem se oblikujejo tudi "potrebe" po delovanju – bodisi državnem, bodisi zasebnem, bodisi formalnem, bodisi neformalnem.

Dobro socialnopolitično delovanje zahteva dovolj dobro opredelitev pojava in –praviloma– tudi njegovo merjenje, preštevanje, posebej v sedaj prevladujoči in razvijajoči se organizacijski kulturi, ki zahteva merjenje rezultatov, standardiziranje in normiranje storitev, jasnejšo in merljivo (formalno) odgovornost za porabo davkoplačevalskega denarja itd. V tem kontekstu je namen tega prispevka opisati nekaj pristopov k definiranju brezdomstva, nekaj dilem in težav pri merjenju njegovega obsega ter poskus ocenitev obsega brezdomstva na območju Ljubljane.

2 Definiranje brezdomstva in njegovo merjenje

»Definicije brezdomstva /.../ so odvisne /.../ ne le od tega, v kolikšni meri je v nekem okolju problem politično in socialno priznan, ampak tudi od političnih in ekonomskih sredstev, ki so na voljo za iskanje rešitev,« pravi Mandičeva v knjigi *Pravica do stanovanja* (1999). Kakor so torej kulturni in socialnopolitično ekonomski pogoji odgovorni za percepcijo brezdomstva, tako je tudi njegovo videnje in štetje potrebno za to, če želimo uvideti potrebo po ukrepanju in razvijati ustrezne ukrepe socialne politike.

V razvoju koncepcij od zelo preprostih in ozkih (ekskluzivnih) definicij brezdomstva do širših in bolj inkluzivnih običajno

prehodimo pot od videnja le izrazitih in močno vidnih oblik brezdomstva do prepoznavanja prikritih, skritih in nevidnih oblik; od upoštevanja le trenutnega stanja pa do uvidenja brezdomstva kot procesa; od upoštevanja le ekstremnih in kroničnih oblik pa do razumevanja pomena predhodnih pogojev ogroženosti (kar odpira možnosti za preventivno delovanje); od razumevanja brezdomstva le kot odsotnosti strehe nad glavo pa do upoštevanja še drugih dejavnikov, ki bivanje pod streho oz. v hiši naredijo dom.

Najbolj preproste definicije brezdomstvo definirajo kot pomanjkanje strehe nad glavo oz. pomanjkanje ustreznega bivališča. Avtorica članka *Homelessness: a proposal for a global definition and classification (Brezdomstvo: predlog za globalno definicijo in klasifikacijo)* Springer (2000) predlaga, da bi se splošno uporabljeni pojem "homelessness" (brezdomstvo) preoblikoval v "houselessness" (odsotnost stanovanja, strehe nad glavo oz. bivališča) in da bi se potem ta pojem uporabljal globalno, po celem svetu in omogočal tudi enotna merila in enotne ukrepe. Posamezniki, ki so brez strehe nad glavo ali "houseless", so prepoznani kot tisti, ki spijo na prostem, na ulicah in na mestih, ki niso namenjena človekovemu bivališču, ali pa uporabljajo javna in privatna zavetišča. Za boljše razumevanje "houselessness" avtorica predlaga tudi pojem *neprimerno zavetišče* – "inadequate shelter". Take vrste definiciji pripisuje prednost zato, ker naj bi ta upoštevala tako regionalne kot nacionalne razlike (npr. v Indiji večina revnih spi na ulici, pa jih zato še nimajo za "homeless", so pa "houseless"), pa tudi omogočala globalno zbiranje in primerjavo podatkov.

Obenem pa taka definicija, ki problem brezdomstva usmerja v odsotnost strehe nad glavo (pojem "houseless"), kljub temu da želi pojav zajeti in reševati globalno, omeji problem brezdomstva zgolj na pomanjkanje ustreznega bivališča, zanemari ali izpusti pa vse druge povezane dejavnike. Morda je primernejša za hitro reševanje problematike (njenegega vidnega dela) z večanjem možnosti ustreznih bivališč. Ker pa se ne ukvarja z (drugimi) razlogi za brezdomstvo, pravzaprav ne upošteva in tudi ne more odpravljati širših razlogov za brezdomstvo, ki pa so kulturno specifični in se jih mora lotevati vsako okolje ter v končni fazi vsaka skupnost na svoj specifičen način.

Boškić in Zajc (1997) kot brezdomce pojmujeata v prvi vrsti ljudi v začasnih zatočiščih, ki so jih priskrbele javne in prostovoljne

organizacije, tiste, ki bivajo v kratkoročno najetih sobah, ki ne nudijo nobene varnosti zatočišča in tudi nobenega obeta za dosego varnega stanovanjskega razmerja. Ti po njunem mnenju tvorijo najbolj številno jedro brezdomcev tako v drugih evropskih državah kot tudi pri nas. Brezdomci pri nas so ljudje, ki jim pomagata javni in volonterski sektor, tisti, ki so izčrpali vse osebne strategije, s katerimi so se kosali z življenjskimi izzivi, zdaj pa so odvisni od družbene solidarnosti. Med brezdomce pa lahko štejemo poleg tistih, ki živijo na prostem, tudi ljudi, ki plačujejo za negotovo prenočišče v najetih sobah, v podstandardnem stanovanju ali v kakem penzionu; skratka živeče v oblikah nastanitve, ki jih zaradi njihove negotovosti in neustreznosti ne moremo šteti za dom (prav tam).

Brezdomci so torej ljudje, ki nihajo med javnimi zavetišči in prostori, ki jih ponudi volonterski sektor, med penzioni in sobami, ki so na meji normalnega ("spodobnega") najetega prenočišča, med kočami, zabojniki in nelegalno zasedenimi bivališči, občasno pa bivajo pri prijateljih ali sorodnikih. So kategorija ljudi, ki ne morejo priti do ustreznega osebnega stanovanja z lastnimi sredstvi, ljudje, ki ne morejo zadržati osebnega prenočišča brez zagotovljene pomoči skupnosti (Boškić in Zajc, 1997; Kosec, 1995).

Pri ljudeh, ki so izključeni iz možnosti za ustrezno stanovanje v smislu kakovosti in varnosti – nastanjeni v nekonvencionalnih prebivališčih ali prebivališčih "drugačnega tipa", v kočah, kletah, na stopniščih, v zabojnikih, pod mostovi in v podhodih, šotorih ali bivalnih prikolicah –, isti avtorji (prav tam) govorijo o skupini prikritih brezdomcev. To so ljudje, ki sicer imajo neko streho nad glavo, nimajo pa doma v pravem pomenu besede. O njihovi prikritosti oz. skritosti govorimo iz več razlogov: zato, ker ti ljudje niso vselej opazni in v javnosti prisotni kot berači niti jih ne moremo zlahka zajeti v statistike, saj ne prihajajo vsi v stik z zavetišči ali drugimi organizacijami, ki so lahko vir podatkov o številu brezdomcev. Pojav prikritega brezdomstva je še posebno prisoten v območjih, kjer so zavetišča za brezdomce redka. Prikrto brezdomstvo se pojavlja v različnih oblikah. V ruralnem okolju ali manjših mestih temu pojavu toliko bolj botruje nelagodje posameznikov zaradi njihovega položaja. To pomeni, da se kot brezdomci niso pripravljani javno izpostaviti; možno pa je tudi, da so njihove potrebe do neke mere pokrite s strani skupnosti, da torej ne umrejo od lakote ali žeje, ker jih skupnost nekako vzdržuje. Primer skritega brezdomstva pa je

pogost tudi v prestolnici, že za voljo nekoliko večje brezimnosti, ki jo nudi večji kraj.

Primer 1: prikrito brezdomstvo

N. je do svojega 40 leta bival pri mami v mali sobici, ves ta čas pa si je iskal tudi samostojno bivališč, a mu finančne zmožnosti niso dopuščale, da bi si stanovanje ali sobo najel. Je tudi uporabnik psihiatrije, večkrat v življenju je bil hospitaliziran, "zaklošaril" (to je odšel živeti na ulico) pa se je le v izjemnih primerih (težkih duševnih stisk) in že dolgo ne. Trenutno biva v najeti sobi, ki je nenavadno poceni in ki jo je dobil s posredovanjem delavke Kraljev ulice. Soba mu nudi pod-standardno, a zanj zadovoljivo, čeprav negotovo obliko bivanja. Kot podnajemnik, nezaposlen in samski je v svojih zrelih letih stanodajalcem sumljiv. Zanimiva zadrega se je zgodila, ko je lastnica sobe, v kateri biva, izpostavila, da je potrebno sobo plačevati tudi, ko gre na dopust. Začelo ga je mučiti vprašanje, kako ji bo razložil, zakaj ne gre na dopust. Skratka, živi v stalnem strahu, da bo to - najcenejšo, kar jih je mogoče najti na tržišču ponudb sob – obliko bivanja – izgubil. Oseba, ki smo jo izbrali za opisati primer prikritega brezdomstva, je značilna tudi po tem, da ne želi uporabljati storitev organizacij in ustanov, namenjenih brezdomcem - npr. brezplačnih kosil, saj se s tem izpostavi kot brezdomec oz. revež, tega pa si ne želi. Zanimivo je tudi to, da se raje pritiho taji na kosilo v eno od ljubljanskih ustanov za zdravljenje duševnih bolezni, kot pa da bi se izpostavil med brezdomci. Ključno je, da biti brezdomec ostaja njegov osnovni strah, ki mu zbuja stalno tesnobo.

Ni pa prikrito brezdomstvo vselej povezano z namernim skrivanjem pred lokacijami in mesti, kjer bi se le-to lahko beležilo. Pogosto gre za odmaknjen in izoliran način življenja posameznika, ki se kolikor je le to mogoče izogiba socialnim stikom oz. jih nikoli ni imel.

Ena od bistvenih dimenzij definicije brezdomstva je v zgoraj navedenih definicijah torej odsotnost dostopa do ustreznega osebnega stanovanja. Brezdomstva pa ne gre jemati kot pomanjkanja zgolj (ustreznega) bivališča. Treba se je poglobiti v brezdomstvo

kot pojav, povezan z mnogimi med seboj so-delujočimi dejavniki. V nadaljevanju se zato poglobimo v široko polje pojasnjevanja konteksta brezdomstva kot pojava sodobnih družb.

Brezdomstvo je eden od številnih izrazov, ki opisuje situacijo, kjer neka oseba nima doma oz. bivališča, nima stabilne in varne strehe nad glavo. V ekstremnih primerih je to situacija spanja na prostem, na ulici; v večini primerov pa biti brezdomec pomeni imeti tako ali drugače urejeno prenočišče, ne pa v njem tudi domovati/stanovati. Težko je torej postaviti jasno ločnico med tem posameznikom, ki nekje domuje/stanjuje, in tistim, ki je brez doma. Kljub temu pa potrebujemo neke ločnice, na podlagi katerih lahko potem o pojavu govorimo, ga razmejimo in merimo. Navedimo definicijo, ki je bila uporabljena za potrebe raziskave *Brezdomstvo na Norveškem 2006* (Hansen in drugi, 2006):

- Brezdomci so ljudje, ki ne posedujejo ali nimajo v najemu svojega lastnega bivalnega prostora in so tako nastanjeni v začasnih nastanitvah.
- Ljudje, ki začasno živijo s svojimi sorodniki, prijatelji ali znanci.
- Ljudje, ki so v zaporu ali druge vrste instituciji in bodo v roku dveh mesecev izpuščeni, a zunaj institucije nimajo zagotovljenega svojega bivališča (za informacijo – po podatkih iz Norveške je kar 50 % izpuščenih iz zapora v Oslu po odpustu brez bivališča; pri nas taki podatki za zdaj niso zbrani).
- Ljudje, ki za naslednjo noč nimajo preskrbljenega prenočišča.

V nadaljevanju opisujeva t. i. ETHOS-definicijo brezdomstva v Evropi in njena politično-konceptualna izhodišča. To definicijo je izdelala Evropska zveza nacionalnih organizacij, ki delajo z brezdomci (FEANTSA); skupaj z Evropsko opazovalnico brezdomstva (European observatory on homelessness; Edgar in Meert, 2005). Ta definicija izhaja iz stališča, da je treba brezdomstvo razumevati znotraj širšega konteksta socialnega izključevanja in izključenosti (oz. vključenosti). »Tako razumevanje združuje različne razlage brezdomstva in prepoznava pomembnost tako strukturnih in institucionalnih kot tudi odnosnih in osebnih dejavnikov,« pravijo Edgar in drugi (2001).

»Razumevanje brezdomstva kot le enega izraza socialne izključenosti pomeni, da morajo biti odzivi in rešitve bolj celovite, kot če bi razumeli brezdomstvo le kot spanje zunaj na cesti. Socialno

politične rešitve morajo v tem primeru obsegati ne le namestitvev brezdomcev, ampak tudi njihove socialne okoliščine in socialno blagostanje. Kot komponente socialne integracije morajo preskrbeti tudi možnosti za uspešno re-integriranje, socialno participiranje, osebno varnost, nadzor in opolnomočenje.« (Edgar in drugi, 2000.)

Ciljno pomoč brezdomcem nekatere države razumejo kot pomoč pri njihovem socialnem vključevanju, ki naj odgovarja na večdimenzionalno kopičenje izključenosti (in ne le na odsotnost strehe na glavo), ki je značilno za mnoge brezdomce. Edgar in Meert (2005) citirata ugotovitve nizozemske ekspertne skupine, ki je kot ciljno skupino opredelila (namesto le s terminom "brezdomci", ki implicira, da je problem samo streha) kot ljudi, ki:

- »niso dovolj sposobni da bi si sami preskrbeli vse potrebne stvari za življenje (zavetišče, hrano, dohodek, socialne stike, ustrezno skrb zase);
- doživljajo več problemov hkrati, kar lahko vključuje nezadostno skrb zase, socialno izoliranost, propadle bivalne in življenjske okoliščine, pomanjkanje stalne ali trajne namestitve, velike dolgove, težave z duševnim zdravjem in odvisnostmi;
- ne prejmejo, po ocenah strokovnjakov iz poklicev pomoči, toliko skrbi in podpore, da bi se lahko obdržali v družbi;
- ne izražajo potreb po pomoči na tak način, ki bi ustrezal običajnim načinom delovanja običajnih skrbstvenih in podpornih ustanov (kjer običajno pomoč iščejo sorodniki, sosede ali opazovalci), in zato prejemajo neustrezno, nezadostno ali neusklajeno pomoč.«

Problem brezdomstva je s tem postavljen v širši okvir ter se ga pojmuje kot spreminjajoč se proces v kontekstu različnih priložnosti in ogrožujočih dejavnikov (katerih rezultat je lahko tudi ekstremna, trajna in večdimenzionalna socialna izključenost). Nabor teh ogrožujočih dejavnikov kaže tabela 2.

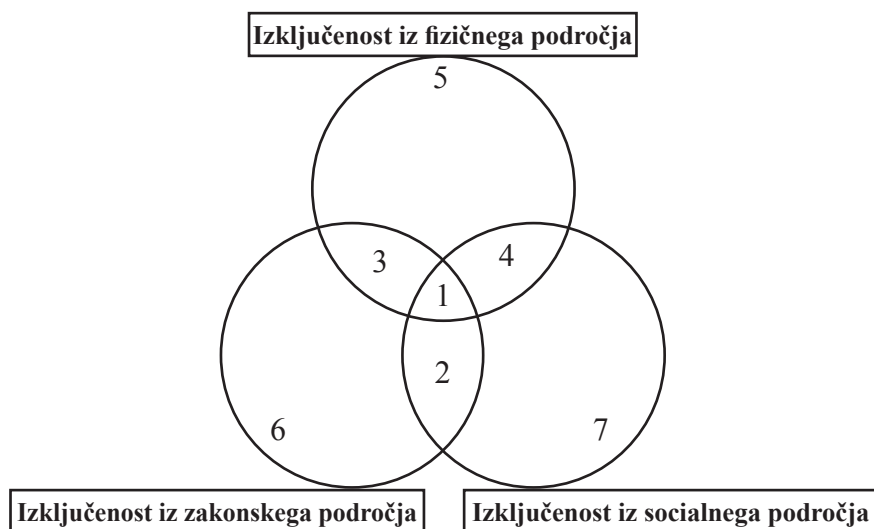
Tabela 2: Faktorji ogroženosti in tveganja stanovanjske izključenosti (Edgar in Meert, 2005)

Polje vzročnosti	Dejavniki ogroženosti	Opombe
STRUKTURNO	Ekonomski procesi	Vpliv na zaslužek, negotovost zaposlenosti
	Povečevanje priseljavanja	Vpliv na ksenofobijo, razizem in diskriminacijo
	Bolj omejujoče definicije državljanstva	Vedno večje omejitve dostopa do socialnega varstva
INSTITUCIONALNO	Obstoječe storitve nespecializiranih služb	... ne ustrezajo potrebam po pomoči
	Odsotnost dostopnih služb	... ki bi ustrezale potrebam po pomoči
	Mehanizmi razdeljevanja dobrin (storitev in javno dostopnih stanovanj)	Neustreznost glede na potrebe (prostorska koncentracija, postopki dodeljevanja)
	Pomanjkanje ustreznih služb	... za preprečevanje, terensko delo
	Odsotnost koordinacije med obstoječimi nespecializiranimi službami	Vpliva na kontinuum podpore in stanovanjskih karier
ODNOSNO	Družinski status	Samski ljudje so bolj ogroženi
	Značilnosti odnosnih situacij	Partner, ki zlorablja; očim, mačeha
	Razpad odnosov	Smrt, ločitev, zapustitev
OSEBNO	Ekonomski/zaposlitveni položaj	Slab dohodek
	Narodnostni položaj	Verjetnost diskriminacije
	Državlanski položaj	Slab dostop do socialnega varstva
	Handikepiranost/dolgotrajna bolezen	Vključuje težave v duševnem zdravju in duševni razvitosti
	Izobraževalni položaj	Slabi dosežki
	Zasvojenost	Alkohol, prepovedane droge, igre na srečo
	Starost/spol	Mladi/stari, ženske
	Priseljski položaj	Položaj priseljence/ pravkar prispel

Strukturni in institucionalni dejavniki lahko povečujejo ogroženost in tveganje za socialno izključenost, odtosni dejavniki pa velikokrat nastopajo kot neposredni povodi za krizna stanja, ki lahko peljejo k brezdomstvu. Osební dejavniki so tudi lahko ključni dejavnik brezdomstva, pri čemer pa jih zaradi njihove manj razvidne narave zlahka spregledamo ali podcenjujemo njihov pomen in težo.

ETHOS-ova definicija (oz. klasifikacija) brezdomstva izhaja iz koncepcije treh področij brezdomstva in stanovanjske izključenosti. Slika 3 kaže ta tri področja in njihove preseke, ki definirajo sedem bolj specifičnih teoretično možnih vrst brezdomstva, ki so bolj podrobno opisane v tabeli 3.

Slika 1: Tri področja brezdomstva in stanovanjske izključenosti (Edgar in Meert, 2005)

Na osnovi predpostavljenih treh področij možne izključenosti in njihovih kombinacij je FEANTSA razvila svojo konceptualno definicijo – pravzaprav shemo 13 vrst brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki jo prikazuje tabela 4. V njej je teh 13 vrst bolj podrobno operacionalno opredeljenih. Shema daje najširši okvir definiranja brezdomstva, ki nam omogoča oceniti širino/ozkost posameznih nacionalnih definicij oz. ugledati pojav brezdomstva v širšem okviru in v odnosu s sorodnimi pojavi.

Tabela 3: Sedem teoretično možnih vrst brezdomstva (Edgar in Meert, 2005)

		Konceptualna kategorija	Fizično področje	Zakonsko področje	Socialno področje
Brezdomstvo	1	Brez strehe	Nima prebivališča (strehe)	Ni zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine	Nima zasebnega in varnega osebnega prostora socialnih odnosov
	2	Brez hiše	Ima prostor za življenje, ki je primeren za bivanje	Ni zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine	Nima zasebnega in varnega osebnega prostora socialnih odnosov
Stanovanjska izključenost	3	Negotovi in nezadostno stanovanje	Ima prostor za življenje, ki pa ni varen in ni primeren za bivanje	Nima varnosti najema	Ima prostor za socialne odnose
	4	Nezadostno stanovanje in socialna izoliranost ob zakonitem bivanju	Nezadostno stanovanje (ni primerno za bivanje)	Je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine	Nima zasebnega in varnega osebnega prostora socialnih odnosov
	5	Nezadostno stanovanje (ob varnem najemu)	Nezadostno stanovanje (ni primerno za bivanje)	Je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine	Ima prostor za socialne odnose
	6	Negotovo stanovanje (ob zadostnem stanovanju)	Ima prostor za življenje	Nima varnosti najema	Ima prostor za socialne odnose
	7	Socialna izoliranost ob zadostnem in varnem stanovanju	Ima prostor za življenje	Je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine	Nima zasebnega in varnega osebnega prostora socialnih odnosov

Tabela 4: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti (ETHOS – 2006), kot jo je oblikovala FEANTSA (Edgar in Meert, 2005)

Konceptualna kategorija	Operacionalna kategorija	Podkategorija	Generična definicija
Brez strehe (<i>Roofless</i>)	1	1.1	Spijo pod milim nebom, nimajo 24-urnega dostopa do nastanitve/ nimajo bivališča
		1.2	Dostopni s terenskim delom
	2	2.1	Nizkopražna zavetišča, ki vključujejo le nočitve (* spanje v Ljubljani v zabojnikih)
		2.2	Poceni penzion
		2.3	Kratkotrajne hotelske namestitve
Brez stanovanja (<i>Houseless</i>)	3	3.1	Zavetišče (hostel) za brezdomce z začasno nastanitvijo
		3.2	Začasno bivanje (brez določenega roka)
		3.3	Začasno bivanje (s prehodnim rokom)
		3.4	Začasno bivanje (z daljšim rokom)
	4	4.1	Nastanitev v zavetiščih za ženske, varne hiše
		4.2	Podprte (razpršene) namestitve
	5	5.1	Začasne nastanitve/sprejemni centri (azili)
		5.2	Nastanitve za repatriirance
		5.3	Bivališča za priseljske delavce (* samski domovi)
	6	6.1	Kazenske institucije (pripori, zapori)
		6.2	Medicinske institucije
	7	7.1	Skupinske podprte (varovane) namestitve
		7.2	Individualne podprte (varovane) namestitve
		7.3	Namestitve v foajjih
		7.4	Nastanitve za najstniške starše

tabela se nadaljuje...

Negotovo (insecure)	8	Ljudje, ki bivajo v negotovih bivališčih (brez pravice najema)	8.1	Začasno bivanje s sorodniki/ prijatelji (ne po svoji izbiri)
			8.2	Bivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe
	9	Ljudje, ki živijo v grožnji pred izselitvijo/deložacijo	9.1	Pravne prisilne izselitve najemnikov
			9.2	Pravne prisilne izselitve zaradi spremembe lastnine (* zaradi denacionalizacije)
	10	Ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja	10.1	Življenje pod grožnjo nasilja s strani partnerja, staršev ali drugih
Neprimerno (inadequate)	11	Začasne strukture	11.1	Mobilno domovanje (v avtu, prikolici, kolibi, vagonu)
			11.2	Ilegalna zasedba zemljišča (npr. Romi)
			11.3	Ilegalna zasedba stavbe (skvotiranje, * bivanje v »bazi«, bivaku)
	12	Ljudje, ki živijo v neprimernih bivališčih	12.1	Neprimerno za bivanje (glede na nacionalno zakonodajo ali standarde)
	13	Ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti	13.1	Glede na nacionalno normo prenaseljenosti

Opomba: za znakom * navajava nekatere slovenske specifike oz. specifične izraze

Razvrstitev v tabeli 4 opozarja na mnoštvo oblik brezdomstva ter hkrati na kulturno relativnost oz. pogojenost definicij s kulturno določenimi normami, standardi, pričakovanji in zakonodajo. Zadnja kolona v tabeli je odprta, kar pomeni, da v različnih družbenih kontekstih vanjo lahko k posameznim podkategorijam vpisujemo različne specifične oblike brezdomstva oz. morda najdemo celo nacionalno specifične dodatne podkategorije. Domnevamo lahko, da bolj ko je v neki družbi problem razširjen in so nasploh oblike/stili življenja pluralizirani, več možnih in obstoječih oblik brezdomstva bomo v njej našli. Gre za tipologijo, ki so jo razvile različne evropske države. Je kompleksna in razvejana, kar odraža obsežnost, razvejanost in kompleksnost pojava v teh državah, pa tudi meddržavne razlike. Predpostavljamo, da bolj kompleksna slika brezdomstva implicira tudi potreben boj za kompleksne načine spopadanja s tem pojavom. Iz te klasifikacije ne moremo povzeti

enostavne definicije brezdomstva, temveč nas predvsem opozarja na različne družbene podsisteme, ki so s pojavom povezani, npr. zdravstvo, penalni sistem, pravna ureditev, urbanizem, institucija družine in s tem povezana pričakovanja itd.

Kot rečeno, pa vsaka taka statična klasifikacija/tipologija – kolikor koli je že kompleksna – ne more dobro zajeti procesne, spremenljive narave brezdomstva, zaradi katere je velik del brezdomstva manj opazen, skrit, neviden. Mnogi brezdomci namreč skozi leta, mesece ali celo tedne prehajajo med različnimi vrstami namestitev, med cesto, skvotiranjem, začasnim bivanjem v skvotih in “bazah”, bivanjem pri prijateljih, zakonitimi podnajemniškimi nastanitvami, zaporom, bolnico in zavetišči. Lahko se zgodi, da jih zlahka izgubimo iz evidenc, zato ker v nekem (oz. sploh nobenem) določenem trenutku niso “stalno” nekje, ampak so “vedno nekje drugje”. Pomembno je to, da nimajo takšnih socialnih mrež ter drugih pogojev za to, da bi lahko kjerkoli bivali trajno in varno, pa tudi če, to ne bi bilo ob najbolj ugodnih materialnih bivalnih pogojih.

Primer 2: posameznik, ki kroži med različnimi oblikami nastanitve

M., star med 20 in 30 let, ima od svojega 15 leta dalje težave z nedovoljenimi drogami, s tem v zvezi pa še s kriminalnimi aktivnostmi. Prvič je šel od doma še mladoleten in sicer zaradi nesoglasij oz. nemogoče uskladitve odvisniškega načina življenja z zahtevami staršev. Od tedaj je vsega skupaj na cesti preživel vsaj 3 leta. Medtem je bil pogosto v različnih programih zdravljenja, v določenem obdobju (ko mu je spričo preprodaje drog uspelo priti do večje količine denarja) je imel celo stanovanje v najemu, občasno se je vračal k staršem. Ti niso dokončno prekinili stikov z njim, pač pa so se v določenem obdobju, da bi ga obvarovali pred “kvarnimi vplivi mesta” preselili na periferijo, kar pa seveda zgodbe ni bistveno spremenilo. Še po selitvi je nihal med bivanjem v bazah v centru mesta, zavetiščem in vračanjem domov oz. k staršem. Trenutno je ta oseba na prestajanju kazni, neposredno povezane z brezdomskim in odvisniškim načinom življenja (male kraje, tatvine, preprodajanje ...). Ker prestajanje kazni ni ravno čas, naklonjen gojenju vezi z družino, prav tako pa

ne čas približevanja k večji samostojnosti, ter ker statistike iz tujine bivanje v kazenskih ustanovah prikazujejo kot enega glavnih dejavnikov, povezanih z brezdomstvom, je veliko vprašanje, kaj bo naslednja postaja v življenju predstavljene osebe in kdaj ter kako se bo omenjeno kroženje ustalilo oz. ustavilo.

Primeri tega, kako lahko posameznik kroži med različnimi vrstami nastanitve, so morda še pogostejši oz. je menjavanje oblik nastanitev hitrejše med mladimi, posebej odvisniki, katerih poti se začasno ustavljajo - poleg bivanja v bazah, pri starših, v programih odvajanja ali zdravljenja od drog ali pri prijateljih - tudi v kazenskih institucijah.

Primer 3: posameznik, ki kroži med različnimi oblikami nastanitve

Zaradi predsodkov nisem mogel dobiti stanovanja v svojem kraju (eno od srednje velikih slovenskih mest – op. avtorjev), veš kako je to, na teden morda pride eno ali pa dva oglasa ven, potem pa lastniki delajo selekcijo. Veš da men noben ... k mam čupo, pa na primer punco, ki je rdeča v glavo, pa ne vem, kaj še vse. Tako da nisem mogel nikakor dobit stanovanja, potem ko sem letel od doma. Tega ki sem ga imel, je bil pa tako, ne vem, bila sva v eni hiši, nisva bila v bloku. In nad nama sta stanovala lastnika, stara čez 65 let. In se je on vtikal, zakaj jaz nikjer ne delam, jaz sem pa denar vlekel od tega, ko sem dila. Tamala je delala u kazinoju, ne, ... pa potem so spraševali, zakaj se ona tako oblači, na primer, skos je govoru, da naga hodi po svetu, ko je bilo poletje. Ta mala je prišla ob štirih zjutraj domov, je imela tako službo, ob osmih nama je pa začel z električno štemarco, v tisto steno, kamor sva imela glavo obrnjeno. Ma ja, in veš, da ni moglo it. Sva šla pač ven, ne. Pol pa stanovanja nisem mogel dol najt, sej sem bil en cajt malo tle malo tam, samo veš, da ne moreš nekomu se nalimat na hrbet pa mu bit v breme.

Sem iskal stanovanje, pa ga nisem našel, potem sem pa še službo zaradi tega izgubil ne, k veš da celo noč bit nekje zuni, pa prideš na šiht, ne moreš delat normalno, ne. Šef je reku, da

ko si bom najdu stanovanje, lahko pridem nazaj, ne, sam pol me je pa peljalo eno z drugim: nism več mogu nič, ... ta vir dohodka, ki sem ga imel sigurnega na mesec, na primer, sej socialno imam, ne, sam še zmeri rabiš neki zraven, če hočeš stanovanje, ker stanovanja so precej draga. Potem nisem našel stanovanja, sem bil že počasi na cesti, že v mestu, kjer sem živel prej. Pa se mi je nakopičilo, nisem mogel več neki bluzit, pa sem prišel v Ljubljano. Sej je tisto, jaz sem prišel sem z namenom, da si službo, na primer, spet najdem, pa tle je več možnosti, če nič drugega, si študentsko sobo najdeš al pa karkoli. Samo, pol tuki je tko, da, ... hm, pa si v krogu začaranem.

Posebna vrsta brezdomstva je t. i. dnevno brezdomstvo, ki ga v resnici v tabeli 4 sploh ne najdemo, v tabeli 3 pa ga najdemo v kategoriji 7 – *Socialna izoliranost ob zadostnem in varnem stanovanju* ali v kategoriji 4 – *Nezadostno stanovanje in socialna izoliranost ob zakonitem bivanju*. Gre za osebe, ki sicer imajo streho nad glavo, torej svoj prostor, ki je lahko bolj ali manj primeren in bolj ali manj varen, vendar pa je njihovo življenje čez dan povsem podobno življenju brezdomcev iz drugih kategorij, tudi iz tistih, ki označujejo odsotnost strehe nad glavo. Njihov problem je odsotnost kakršnihkoli ali smiselnih socialnih stikov, vezi in odnosov v praznini življenjskih dejavnosti, ki se seveda praviloma povezuje z odsotnostjo materialnih virov in možnosti uporabe prostora. Dnevno brezdomstvo je velikokrat nekakšna vmesna faza pred prehodom v “polno” brezdomstvo, lahko pa je tudi razmeroma trajno stanje. Dnevno brezdomstvo, ki je kvalitativno po mnogočem podobno “polnemu” brezdomstvu, je tudi zelo težko meriti in ugotavljati. Dnevno brezdomstvo je torej pojav, pri katerem posameznik sicer ima bivališče (najpogosteje pri starših ali drugih sorodnikih, včasih celo samostojno), a je sicer izključen iz produktivnih sfer življenja v družbi, katere del naj bi bil. Torej ni vključen v izobraževalni sistem, ni zaposlen, pogosto so njegove socialne mreže šibke in neuporabne v smislu socialne mobilnosti, najpogosteje so vezane na ljudi z ulice, ki bi jih lahko uvrstili v različne kategorije brezdomstva. Prav tako so njegove dnevne aktivnosti podobne dnevnim aktivnostim ljudi s ceste. Gre skratka, za pomanjkanje aktivnosti, ki bi posamezniku napolnile življenje – tako z vidika posameznika kot tudi z vidika širše

družbe. Pogosto dnevno brezdomstvo pomeni prognozo za bodoče kronično brezdomstvo, saj ni potrebno dosti (le še na primer izpad podpore staršev zaradi grožnje rubeža), pa tak posameznik pristane na cesti. Na cesti pa pogosto pristane tudi iz drugega razloga, npr. osebnostne stiske ali zasvojenosti.

Dnevno brezdomstvo je lep pokazatelj že ponujene teze, da pri brezdomstvu ne gre le za pomanjkanje stanovanja, pač pa je marsikdaj odločilen razlog, da nekdo pristane na cesti, drugje kot v pomanjkanju stanovanja, vselej pa je kompleksnejši kot le to. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da se različni opisani pojmi, ki vsi vplivajo na razumevanje brezdomstva in torej tudi na njegovo definiranje ter posledično merjenje – spremenljiva narava brezdomstva, prikrito brezdomstvo in pa dnevno brezdomstvo - med seboj povezujejo, prekrivajo, dopolnjujejo in ne pomenijo čistih kategorij.

Primer 4: dnevno brezdomstvo

V delu Ljubljane – novejšem naselju - smo opazili skupino ljudi, ki se zbirajo na trgu pred trgovinami in lokali. Ob robu trga imajo postavljene stole, pa tudi metlo, s katero svoj dnevni kotiček vzdržujejo. So moški srednjih let, njihova dnevna aktivnost pa je vljudno žicanje drobiža pri mimoidočih ter praznjenje steklenic vina, ki si jih z nabranim denarjem lahko privoščijo. Ob večernih urah pospravijo svoje dnevno domovanje in gredo "domov", večina jih živi skupaj z materjo ali drugimi sorodniki. Odnosi "doma" so napeti, konfliktni in naporni, dom pa ti posamezniki prenesejo ravno do te mere, da se vanj zatečejo spat. V tako imenovani dom ti posamezniki tudi ničesar ne vlagajo, lahko bi rekli, da živijo nekemu na grbi oz. so se iz svojega doma in skrbi za ohranjanje le-tega vsaj do polovice, verjetno pa tudi že čez, že izvzeli. Te osebe niso vključene v nikakršne druge aktivnosti, dan jim torej polni zgolj rutina, ki so si jo postopoma izoblikovali in s katero bodo najverjetneje nadaljevali tudi v prihodnje. Ne iščejo službe, ne druge vrste vključitve. Če bi jih vprašali, ali so s svojim načinom življenja zadovoljni, bi bil odgovor najverjetneje da so, saj njihova raven aktivnosti ne omogoča nikakršne bistvene spremembe v njihovih življenjih, česar se zavedajo in zaradi tega zunanjemu opazovalcu delujejo kot resignirani ter otopeli.

Primer 5: dnevno brezdomstvo

Mlajši moški O., je na papirju solastnik hiše v Ljubljani, v kateri živita še dva njegova sorodnika. Večino časa ta moški preživi na cesti, domov se vrača le redko. V obdobjih, ko se domov vrača prespat, dneve pa preživlja na ulici, bi lahko tega posameznika uvrstili v kategorijo dnevnega brezdomstva. Odnosi doma so zanj nezadovoljujoči in prežeti z odvisnostjo od alkohola in mnogimi vzajemnimi očitki. Ko se vrne domov, ga tam čakajo tudi težave finančne narave, neplačane položnice in mnogi, vse številnejši dolгови ter pozivi na sodišče zaradi neplačanih dolgov, s tem pa se povečuje tudi verjetnost rubeža in pa medosebna napetost med njegovimi sorodniki in njim. Omenjena oseba uporablja organizacije in servise za brezdomce. Kljub temu, da ima bivališče, ki ni daleč od centra Ljubljane, tam pa svojo posteljo in kopalnico, se tja redko vrača, ampak se raje oblači pri ponudnikih tovrstnih storitev za brezdomce, prav tako se tam tudi hrani, spi pa po parkih (kar je tudi vir mnogih njegovih kazni) ali v zapuščenih starih hišah. Njegovo socialno mrežo sestavljajo večinoma drugi brezdomci. Zanimivo pri tej osebi je, da mu uspe na cesti ostati celo v obdobjih, ko si začasno najde delo, čeprav pa v takih obdobjih ugotavlja, da je pomembno imeti izhodišče – dom, kjer se je mogoče ocediti in spočiti. A kaj, ko se v svojem tako imenovanem domu ne spočije, pač pa se psihično še dodatno razburi in vznemiri, vse to pa so novi razlogi za nadaljnje obupovanje, kako so spremembe nemogoče in za ponovni odhod na cesto.

Merjenje obsega brezdomstva je izredno težko, posebej če govorimo o potrebi po zanesljivem in mednarodno primerljivem merjenju. Ocenjevanje števila oseb, za katere so značilna vedenja ali lastnosti, ki so moralno neodobravane ali obsojane, je vedno zelo težko in nezanesljivo, bodisi da gre za duševne bolezni, kazniva dejanja in uporabo ali odvisnost od drog (dovoljenih ali nedovoljenih), prav tako pa tudi, če gre za brezdomstvo. To je predvsem zato, ker gre za pojave, ki jih ljudje neradi razkrivajo, ker se bojijo moralnega sankcioniranja s strani drugih.

Zanesljivo ocenjevanje obsega brezdomstva je še dodatno

otežkočeno zaradi spodaj navedenih dodatnih razlogov:

- Brezdomstvo je izrazito socialno-kulturno relativen pojem, zaradi česar je ocena njegovega obsega v veliki meri odvisna od robnih pogojev njegovega opredeljevanja (kar na primer v veliko manjši meri ali sploh ne velja za kazniva dejanja ali uporabo drog).
- Brezdomstvo je pojav, za katerega sta značilni procesnost in časovna spremenljivost (iz začasnih in neprimernih bivališč na cesto in spet nazaj). To je gotovo ena od ključnih težav, saj so tako rekoč vsi obstoječi načini merjenja stanovanjskega položaja namenjeni uporabi v prav določenih "sektorjih" družbenih dejavnosti oz. uporabi v okviru specifičnih življenjskih ali institucionalnih polj, ne pa uporabi v nejasnih prostorih med sektorji in življenjskimi polji. Brezdomstvo je tipičen procesni pojav, ki se dogaja v medsektorskih prostorih.
- V Sloveniji (in tudi v mnogih drugih državah) nimamo prav nobene institucije, ki bi bila zadolžena za (centralno) evidentiranje brezdomstva, in zato tudi nobenega (statističnega) sistema (jasno dogovorjenega načina) zbiranja podatkov o brezdomstvu.
- Različne organizacije, ki se srečujejo z brezdomci, tudi nimajo razvitega enotnega načina beleženja in potemtakem merjenja števila brezdomcev. Resda se s pojavom srečujejo v različnih vlogah in torej odkrivajo pojavne oblike in vidike pojava, vendar so njihove evidence deloma nepopolne, deloma pa neprimerljive.²
- Med drugimi težavami naj omenimo le še težavo v zvezi z vprašanjem, ali med brezdomce vključiti tudi t. i. dnevne brezdomce, ki so ogroženi z zelo podobnimi tveganji kot drugi brezdomci, pa čeprav "tehnično" niso brezdomci.

V evropskih državah se uporabljajo različni pristopi in načini merjenja, ki naj bi (teoretično) zajeli tudi problematiko brezdomstva. Med njimi so (Edgar in Meert, 2005):

- »ankete in preštevanje oseb, ki spijo na cesti (rough sleepers),

² Vseeno pa je v nekaterih državah enotni sistem beleženja pojava s ciljem merjenja dobro razvit in tudi pri nas si bomo postopoma morali začeti prizadevati za to. Deloma primerljiv je poskus EU, da z oblikovanjem in implementacijo temeljnih indikatorjev uporabe prepovedanih drog vzpostavi evropsko primerljiv informacijski sistem.

- zbiranje podatkov od ponudnikov socialnih storitev,
- populacijske ankete in ankete gospodinjstev,
- popisi stanovanj,
- analiza vlog za pridobivanje (socialnih) stanovanj za brezdomce,
- podatki iz rezidenčnih institucij (kaznovalne ustanove, psihiatrija itd.),
- posebna/specifična anketiranja.«

Vendar pa avtorja ocenjujeta, da so vsa ta merila zaradi socialnih, kulturnih in političnih razlik le relativno (mednarodno) primerljiva. Po drugi strani menita, da katerokoli od teh meril lahko le v nezadostni meri dokumentira obseg brezdomstva, ki se zaradi svoje skrite in procesne narave izmika ambicijam po natančnem in zanesljivem merjenju. Opozarjata na splošno pravilo, po katerem katerokoli merilo brezdomstva obseg tega pojava podcenjuje. Zavzemata se za to, da bi morali problem skrite narave brezdomstva zaobiti na ta način, da brezdomstvo ugotavljamo in merimo na posreden način, torej z identifikacijo obsega ogroženosti in socialnih tveganj (za izgubo namestitev).

Vseeno pa namen ocenjevanja obsega brezdomstva ostaja legitimen cilj. Prizadevamo si za oblikovanje boljših in bolj raznolikih meril (ki naj zajamejo čim več dimenzij brezdomstva, ogroženosti, tveganj). Delovna skupina za statistiko brezdomstva pri EUROSTAT-u je v zvezi s tem naročila pripravo priporočil za oblikovanje bolj harmoniziranega sistema meril. Med njimi so (Brousse, 2004, cit. po Edgar in Meert, 2005; Edgar in drugi, 2007):

- »oblikovati celovito in usklajeno shemo/klasifikacijo za stanovanjsko/brezdomsko statistiko;
- predlagati standardiziran nabor spremenljivk, ki naj jih uporabljajo ponudniki storitev za brezdomce;
- pripraviti skupino vprašanj, ki naj bi jih uporabljali v evropskih anketah gospodinjstev in ki naj bi spraševala po preteklih epizodah brezdomstva;
- pripraviti skupino vprašanj, ki naj bi jih uporabljali v evropskih anketah gospodinjstev in ki naj bi spraševala po osebah, ki začasno bivajo pri sorodstvu ali prijateljih.«

3 Ocena obsega brezdomstva v Ljubljani

V letih 2005–2006 je potekala raziskovalna naloga Problematika brezdomstva v Ljubljani, ki jo je sofinancirala Mestna občina Ljubljana. Eden od ciljev te naloge je bil izdelati oceno obsega brezdomstva v Ljubljani.³

Potrebo po taki oceni so pogosto izražali mediji, predvsem v – za medije – “značilnih” trenutkih, kot so predbožični čas v decembru, ob odkritju različnih ekscesnih dogodkov v zvezi z brezdomci ali v času izjemnega zimskega mraza. Seveda pa so to potrebo izražale tudi strokovne službe MOL, pač zaradi potrebe po načrtovanju svoje dejavnosti, točneje načrtovanju obsega različnih služb za brezdomce, verjetno pa predvsem zaradi načrtovanja obsega namestitvenih možnosti za njih.⁴

V odsotnosti kakršnih koli vsaj minimalno zanesljivih in celovitih statističnih podatkov smo se v raziskovalni nalogi lotili oblikovanja ocene števila brezdomcev na več načinov. Treba je poudariti, da ti načini niso pomenili poskusa oblikovanja standardiziranega in primerljivega merjenja brezdomstva niti niso ciljali na oblikovanje celovitega načina merjenja. Za doseganje teh ciljev je bilo naše znanje premajhno, prav tako pa je to tudi presegalo namene raziskovalne naloge.

3.1 Metodološke značilnosti raziskovanja/ocenjevanja obsega brezdomstva v Ljubljani

Pri ocenjevanju obsega brezdomstva v Ljubljani smo izhajali iz več vrst podatkov:

A. podatki o uporabnikih brezplačnih kosil v razdeljevalnici kosil v Zavetišču na Poljanski cesti v Ljubljani;

³ Celotno poročilo o raziskavi je dostopno v Dekleva in Razpotnik (2006).

⁴ V medijih se je najpogosteje pojavljala ocena, da je v Ljubljani 300–400 brezdomcev. Kolikor nam je uspelo slediti izvoru teh ocen, domnevamo, da najverjetneje izhajajo iz izjav Borisa Kosca, vodje zavetišča na Poljanski cesti v Ljubljani. Ocene o potrebnosti novih namestitvenih kapacitet pa so se včasih oblikovale tudi na osnovi povsem neustreznih indikatorjev oz. na osnovi nerazumevanja socialnega konteksta in narave brezdomstva, npr. podatka o tem, da v Zavetišču na Poljanski ulici povprečna zasedenost namestitvenih kapacitet ni 100%, ampak le 95%, ali pa na osnovi izkušnje, da je šlo le malo brezdomcev spat v ogrevane šotore, ki so jih provizorično za nekaj dni postavili v mestu v času hudega zimskega mraza.

- B. podatki iz anketiranja 91 uporabnikov brezplačnih kosil;
- C. podatki iz lastnega cestnega anketiranja 107 brezdomcev;
- D. podatki iz poglobljenih in kompleksnih študij primera desetih brezdomcev;
- E. podatki iz obsežnega terenskega dela z brezdomci;
- F. podatki drugih organizacij (policije in centrov za socialno delo).

V nadaljevanju na kratko opisujemo značilnosti in pomen vsake od petih vrst podatkov, ki jih bomo v nadaljevanju članka označevali s črkami od A do E.

- A. V zavetišču na Poljanski ulici v Ljubljani že več kot 10 let evidentirajo uporabnike, ki tam prenočujejo. Teh je do 36 in po vseh kriterijih nedvomno predstavljajo brezdomce. Poleg teh pa vsak dan prihaja na brezplačna kosila še večje število uporabnikov, ki jih dejansko evidentirajo tako, da jih vprašajo po imenu in to ime zapišejo.⁵ Uporabniki brezplačnih kosil seveda niso vsi brezdomci, vendar pa jih je po ocenah strokovnih delavcev Zavetišča med njimi mnogo. Poleg te (institucionalne) točke, kjer se stalno zbirajo (tudi) brezdomci, je podobnih točk, kjer je mogoče dobiti brezplačno hrano (običajno suho), še več. Prav to bazo podatkov pa smo izbrali kot vir podatkov za naše raziskovanje zato, ker obsega največje število let, ker je med vsemi zbirana najbolj sistematično, predvsem pa zato, ker obsega tudi imena uporabnikov, kar nam je omogočilo poglobljene in bolj kompleksne raziskovalne postopke. V naši raziskavi smo uporabili podatke o uporabnikih brezplačanih kosil v obdobju treh let (2003–2005).
- B. Boris Kosec je v okviru svoje raziskave (Kosec, 2007) v aprilu 2006 anketiral skupino slučajno izbranih 91 uporabnikov brezplačnih kosil, ki so v obdobju enega meseca prihajali na kosila. Med drugim jih je vprašal tudi to, ali so brezdomci in kolikokrat mesečno pridejo na brezplačna kosila.⁶ Za razliko od vira A je bila v teh podatkih torej dostopna tudi informacija, ali

⁵ Uporabnikom dejansko ni treba povedati svojega imena, če želijo prejeti brezplačno kosilo. Imena se zbirajo zaradi analitičnih razlogov. Ta baza imen seveda ni brezhibna in povsem zanesljiva. Zahvaljujeva se Borisu Koscu za prijazno dovoljenje za uporabo teh podatkov.

⁶ Zahvaljujeva se Borisu Koscu za prijazno dovoljenje za uporabo teh dveh vrst podatkov iz njegove raziskave.

se uporabnik sam pojmuje kot brezdomec, vendar pa nismo imeli na voljo imen uporabnikov.

- C. V obdobju zime 2005/06 smo s skupino terenskih delavcev anketirali skupino 107 brezdomcev, ki smo jih našli na desetih različnih lokacijah (glej tabelo 6). Osem od teh lokacij je načrtno in vnaprej izbranih; to so bile različne organizacije, ki ponujajo storitve za brezdomce. Na teh lokacijah smo uporabnike povabili k anketiranju, pri čemer je bilo prvo vprašanje in pogoj za upoštevanje ankete, da je uporabnik sam sebe opredelil kot brezdomca. Anketa je imela nad 200 vprašanj, za ta članek pa je pomembno samo vprašanje o tem, ali uporabnik kdaj hodi na brezplačna kosila na Poljansko cesto.
- D. Izdelala sva deset študij primerov desetih brezdomcev, ki sva jih izbrala tako, da bi bili čim bolj različni in da bi hkrati v čim večji meri odražali tipične strukture brezdomcev (kot sva jih poznala iz literature in lastnih izkušenj). Med njimi so bile tri ženske, dva z izkušnjo bivanja v vzgojnem zavodu, pet z izkušnjo hospitalizacije v psihiatrični ustanovi, pet takih z izkušnjo zdravljenja odvisnosti, šest z izkušnjo bivanja v zaporu, z modalno starostjo med 31 in 50 let ter s stažem brezdomstva med 4 in 15 let. Po vrsti brezdomstva sva jih opredelila kot pripadajoče štirim skupinam: dva sta bila dnevna brezdomca, dva ciklična, štirje stalni in dva rizična. Študije primerov so bile večinoma narejene na osnovi zelo obsežnega druženja, sodelovanja v skupnem projektu (oblikovanje časopisa *Kralji ulice*⁷), intervjujev, opazovanja z udeležbo, skupnih potovanj itd. v obdobju dveh let.
- E. V obdobju izvajanja raziskave (2005–2006) je več oseb izvajalo časovno obsežno terensko delo, v okviru katerega smo srečali mnogo brezdomcev in nekatere kasneje tudi razmeroma dobro spoznali. Terensko delo nam je dalo mnoga spoznanja, ki jih je težko formalizirati in se sedaj izražajo predvsem kot intuicija, na osnovi katere bova v empiričnem delu raziskave postavljala določene predpostavke in tudi številčne ocene.
- F. Pri ocenjevanju obsega brezdomstva sva uporabljala tudi podatke, ki sva jih dobila iz Policijske postaje Ljubljana Center

⁷ O procesu razvoja cestnega časopisa *Kralji ulice* glej več v Razpotnik in Dekleva, 2006.

ter iz petih ljubljanskih centrov za socialno delo. Vse te podatke sva pridobila osebno; v osebnem pogovoru oz. telefonsko.

V nadaljevanju so opisani štirje načini ocene obsega brezdomstva v Ljubljani, pri katerih so – v raznih kombinacijah – uporabljeni podatki iz zgoraj omenjenih virov od A do F.

Kako pa smo v našem raziskovanju definirali proučevani pojav – brezdomstvo – in katere vrste brezdomstva (npr. izmed 13 kategorij razvrstitve FEANTSE iz tabele 4.) smo v raziskavi upoštevali? Na to vprašanje je težko odgovoriti nedvoumno. Pretežen način uporabe (oz. definicije ali opredelitve) izraza “brezdomec” je bil intuitiven ali zdravorazumski, pri čemer je bilo ključno, da so se vprašane osebe prepoznale v tem izrazu. Pri virih podatkov B in C je torej šlo za metodo samoizbora oz. samoprepoznavanja. Pri “cestnem” anketiranju brezdomcev pa smo vendarle uporabili tudi nekoliko bolj opredeljeno definicijo brezdomstva, ki se je glasila takole:

Brezdomec/brezdomka ste, če spite zunaj ali v bazah, zavetiščih, v kletah ali vežah in če iz dneva v dan nimate zagotovljene strehe nad glavo oz. nimate svojega doma.

4 Rezultati: ocene obsega brezdomstva v Ljubljani

4.1 Najpreprostejša ocena

Pri tem najpreprostejšemu načinu smo izhajali iz baze podatkov uporabnikov brezplačnih kosil (vir A), ankete 91 uporabnikov (vir B), desetih študij primera (vir C) ter spoznanj iz terenskega dela (vir E).

V anketi 91 uporabnikov brezplačnih kosil (B) se je 50 oseb ali 55 % vzorca deklariralo za brezdomce. Glede na to, da je v letih 2004–2005 prihajalo na brezplačna kosila med 400 in 500 različnih uporabnikov (A), bi lahko sklepali, da je tudi med njimi 55 % brezdomcev, s čimer pridemo do ocene med 225 in 275.

Seveda pa se ti podatki nanašajo le na tisto skupino ljudi, ki hodijo na brezplačna kosila na Poljansko cesto, medtem ko ne zajemajo tistih brezdomcev, ki se tam ne pojavljajo. Po izkušnjah v

našem terenskem delu (E) obstajajo mnogi brezdomci, ki na kosila na Poljansko cesto ne hodijo; nekateri živijo ali preživljajo dneve izven ljubljanskega centra, drugi iz drugih razlogov. O deležu teh lahko zgolj ugibamo.

Če pa vzamemo kot izhodišče naših deset študij primera (C), ugotovimo, da tri od desetih obravnavanih oseb niso nikoli uporabljale kosil na Poljanski cesti. Ena domnevno zaradi uporabe drog, zaradi katere se morda tam ni počutila dovolj sprejeto, druga zaradi duševnih težav, ki so ji onemogočale prihajanje na kraje, kjer je bilo veliko neznanih ljudi, tretja pa zaradi oddaljenosti bivanja in premajhne mobilnosti. Iz tega razmeroma majhnega vzorca bi lahko sklepali, da le 70 % brezdomcev kadarkoli (pa čeprav le zelo malokrat na leto) uporablja brezplačna kosila, kar pomeni, da obstaja vsaj še 30 % takih, ki jih na razdeljevanju kosil na Poljanski cesti ne najdemo. Če k prejšnji oceni od 225 do 275 prištejemo še (matematično) ustreznih 42 % (30/70), pridemo do ocene 319–390 brezdomcev.

Pri tem pa nismo upoštevali še dveh dejavnikov, in sicer prvega, da smo med osebami, obravnavanimi v študijah primera, najverjetneje obravnavali bolj komunikativne in dostopne osebe, ter drugič, da smo veliko večino terenskega dela (na osnovi katerega smo prišli do oseb, ki smo jih opisali v študijah primerov v poglavju 5) vendarle opravili v centru mesta in tako slabše pokrili bolj oddaljene dele mesta, kjer pa je verjetno tudi manj brezdomcev.⁸ Oceno 319–390 imamo lahko po tej logiki prej kot ne za konservativno oz. “previdno” oceno.

Če pa za izhodišče vzamemo podatke, da je na brezplačna kosila v obdobju treh let prišlo skupaj 820 različnih oseb (A), potem ocena števila brezdomcev, pridobljena po enaki logiki, naraste na 594–727 brezdomcev v obdobju treh let (kar seveda pomeni, da niso bili vsi nujno naenkrat brezdomni oz. da je bil ta izračun vezan na daljše časovno obdobje in je tako lahko zajel nekoliko širšo kategorijo ljudi).

⁸ Obenem so brezdomci, vključeni v naše študije primera, predvidoma na splošno bolj vključeni v različne programe in ponudbe, kot je to morda “povprečni brezdomec”, vsekakor pa nismo zajeli veliko predstavnikov t. i. “skrite populacije”, torej tistih, ki jih je težko zajeti ali ki se stikov izogibajo.

4.2 Kompleksnejši izračun

Kosec je v svoji raziskavi (B) anketiral uporabnike brezplačnih kosil le v enem mesecu. Iz vira A imamo na voljo tudi podatke o obiskovanju kosil za obdobje treh let. Ko smo v poglavju 4.1 izhajali iz vira B, nismo upoštevali dejstva, da je Kosec z zbiranjem podatkov le v enem mesecu zajel neproporcionalno veliko tistih, ki prihajajo na kosila večkrat, ter neproporcionalno malo tistih, ki prihajajo na kosila bolj redko (in jih zato morda ravno tisti mesec tam ni bilo). Možna pa je predpostavka, da so tisti, ki prihajajo na kosila pogosteje, tudi pogosteje brezdomni, med tistimi, ki prihajajo redkeje, pa je brezdomnih manj.

Tabela 5 ponuja izračun, pri katerem uporabimo matematično korekcijo, s katero popravimo zgoraj omenjeno pomanjkljivost. Tabela pokaže naslednje: če izhajamo iz tega, da je 54,9 % tistih, ki pridejo v enem mesecu na kosilo (teh je bilo aprila 2006 91; vir B), brezdomnih, moramo ob upoštevanju enake strukture pogostosti prihajanja na kosila ugotoviti, da je od vseh tistih, ki pridejo na kosilo vsaj enkrat v enem letu (teh je bilo v letu 2005 434; vir A), brezdomnih le še 35,3 %. S tem se ocena števila brezdomnih v Ljubljani zmanjša za približno eno tretjino ali od prejšnjih 319–390 na 204–250. Vendar pa pri tem – tako kot prej – upoštevano le tiste, ki sploh prihajajo na kosila, in s tem torej izključujemo tiste, ki zaradi osebnih zadržkov ali prevelike oddaljenosti in/ali premajhne mobilnosti na kosila ne prihajajo. Teh je po naši intuitivni oceni verjetno vsaj še 30–50 % več (vir E). Z upoštevanjem faktorja 1,4 ocena spet naraste na 285–350. Prišli smo torej na zelo podoben izračun.

Tabela 5: Ocena odstotka brezdomnih med vsemi, ki so prišli na brezplačna kosila na Poljansko cesto v letu 2005, upoštevajoč izhodiščne indikatorje skupine, ki je prihajala na kosilo aprila 2006

Mesečna oz. letna pogostost uporabe brezplačnih kosil (vir B):	Koliko % je takih v Koščevem vzorcu N = 91 (vir B)?	Koliko % jih je v tej skupini brezdomnih (vir B)?	Koliko % je takih v Koščevem vzorcu N = 434 (2005) (vir A)?	Zmnožek 3. in 4. kolone:
1–5-krat mesečno oziroma 1–60-krat letno	9,9	22,2	66,6	14,8
6–10-krat mesečno oziroma 61–120-krat letno	12,1	63,6	13,4	8,5
11–15-krat mesečno oziroma 121–180-krat letno	9,9	66,7	5,5	3,7
16–20-krat mesečno oziroma 181–240-krat letno	1,4	57,1	6,0	3,4
21–25-krat mesečno oziroma 241–300-krat letno	18,7	76,5	3,2	2,5
26-krat mesečno oziroma 301-krat letno	34,1	45,2	5,3	2,4
Skupaj	100,0	54,9	100,0	35,3

4.3 Še bolj kompleksen izračun

V tem izračunu poskušamo izhajati iz lastnega anketiranja 107 brezdomcev (vir C) in upoštevati predvsem obstoječe podatke o tem, na katerih lokacijah smo uporabnike našli ter koliko iz katere lokacije jih povprečno kdaj uporablja kosila na Poljanski. Tabela 6 pokaže, da vsi tisti, ki smo jih našli pri uporabi kosil na Poljanski, vsaj kdaj tam uporabljajo kosila (kar je logično). Enako velja tudi za Škofijsko Karitas na Hudavernikovi, Rdeči Križ Vič ter Župnišče Frančiškani (namreč da vsi anketirani na teh treh lokacijah uporabljajo kosila na Poljanski), vendar so te ocene zaradi majhnih numerusov manj zanesljive. Tabela pa tudi pokaže, da med tistimi uporabniki, ki smo jih našli na Karitasu Štepanja vas, skoraj polovica ne hodi na kosila na Poljansko ter da jih med uporabniki AFR/CARS, Zavetišča na Vošnjakovi in Nove stigme tudi skoraj polovica ne obiskuje kosil. Ti podatki potrjujejo naše mnenje (vir E), da na kosila na Poljanski

ne hodijo v tako velikem številu brezdomci, ki so zasvojeni s prepovedanimi drogami, ter tisti, katerih bivalne lokacije so bolj oddaljene od centra mesta. Prav tako pa na kosila manj hodijo brezdomci, ki smo jih našli in anketirali na cesti ali drugje. To dodatno pomeni, da smo izhajajoč iz podatkov o uporabnikih kosil lahko oblikovali le ocene o uporabnikih, ki z ustanovami navezujejo stike, tisti, ki so iz različnih razlogov do ustanov bolj nazaupljivi ali so jim le-te psihološko in/ali socialno manj dostopne, pa so iz tega izračuna izostali. Ti podatki po eni strani potrjujejo naše predpostavke, ki smo jih upoštevali v poglavjih 4.1 in 4.2, po drugi strani pa v izračune uvajajo neke neznanke oz. neznane faktorje, s katerimi bi morali množiti doslej izdelane ocene, da bi prišli do bolj točnih ocen.

Tabela 6: Odnos med lokacijo anketiranja in uporabo brezplačnih kosil na Poljanski cesti

Na kateri lokaciji smo uporabnika našli in anketirali:	Uporaba brezplačnih kosil v Zavetišču na Poljanski v zadnjem letu:			
	nikoli		že kdaj	
	f	%	f	%
AFR/CARS	10	38,5	16	61,5
Zavetišče Poljanska	0	0,0	21	100,0
Zavetišče Vošnjakova	2	66,7	1	33,3
Karitas Štepanja Vas	7	46,7	8	53,3
Škofijska Karitas na Hudavernikovi	0	0,0	1	100
Rdeči Križ Vič	0	0,0	6	100
Župnišče Frančiškani	0	0,0	7	100
Društvo Nova Stigma	3	33,3	6	66,7
Na cesti	2	33,3	4	66,7
Drugje	3	23,1	10	76,9
Skupaj	27	-	59	-

Na kratko rečeno, med brezdomnimi uporabniki prepovedanih drog jih kosila vsaj kdaj uporablja le med 33 in 67 %, med bolj oddaljenimi brezdomci morda le nekaj nad 50 % (naša ocena na osnovi vira E), potem pa je še del bolj težko dosegljivih⁹ brezdomcev,

⁹ Angleški izraz "hard to reach" se nanaša na uporabnike, ki se stikom z ustanovami iz zelo različnih razlogov izogibajo. Po eni strani so taki uporabniki "dobrodošli" za uradne statistike, saj jih zmanjšujejo, po drugi strani pa pogosto predstavljajo najbolj ogroženo in pomoči potrebno populacijo, ki bi si jo morali kar najbolj prizadevati doseči.

od katerih jih uporabljata kosila ravno tako morda le do največ dve tretjini (naša ocena na osnovi vira E). Ker ne vemo, koliko je v absolutnih številkah vsake od teh treh podskupin (ki se seveda deloma tudi prekrivajo), je težko določiti faktor, s katerim bi morali pomnožiti ocene, dobljene na osnovi uporabnikov brezplačnih kosil. Povsem "na pamet" in izhajajoč iz intuicije bi lahko ocenili, da je pripadnikov teh treh skupin, ki prihajajo na kosila, dodatnih 40 do 100 %. S temi odstotki pridemo do ocen, ki smo jih že navedli, ali pa še do precej višjih, 300–600.

4.4 Še drugi viri podatkov

Kaj lahko izvemo iz policijskih podatkov? Konec leta 2005 je vodja policijske postaje Ljubljana Center povedal, da so v letu 2004 sprožili 440 obravnav za prekršek po zakonu o kršenju javnega reda in miru, kjer je po njegovem pričevanju večji del kršitev povezanih z brezdomci oz. jih storijo brezdomci: beračenje, spanje na klopci, domnevno nadlegovanje mimoidočih. Pred 7 leti je bilo teh obravnav 200.

Zanimivo je, da je bilo v letu 2003 postopkov, sproženih iz istega zakona, 660, kar nakazuje na postopno opuščanje obravnav teh prekrškov s strani policije. To je potrdil tudi sam predstavnik policijske postaje Ljubljana Center. Z globo ali zagroženo zaporno kaznijo se namreč posameznikov, ki so na cesti in nimajo več česa izgubiti, očitno ne da uspešno zastrašiti in odvrniti od njihove "obrti". Vprašanje je, kako je te številke spremenil novi zakon o javnem redu in miru, sprejet 6. 7. 2006, ki beračenje obravnava bolj represivno.

Predstavnik policijske postaje Ljubljana Center je povedal tudi (v začetku leta 2005), da imajo v centru Ljubljane registriranih 350 oseb, ki se ("obratno") ukvarjajo z beračenjem; pri posameznem "poklicnem beraču" pa je povedal, da se tudi do 30-krat znajde v postopku zaradi beračenja. Lokacije, ki jih je izpostavil kot take, kjer se ti prekrški najpogosteje dogajajo, so bile Maximarket, Čopova, Nazorjeva.

Iz tega lahko sklepamo, da je samo na območju, ki ga pokriva policijska postaja Ljubljana Center, 350 brezdomcev, predvidoma pa je še več takih oseb, ki na cesti prosijo in jih torej lahko uvrstimo med najbolj odkrito skupino brezdomcev, pa so beležki policistov

iz tega ali onega razloga ostale skrite. Morebiti nekateri od teh ljudi imajo kje spati oz. bivati, vsekakor pa lahko tudi njih uvrstimo v skupino dnevnih brezdomcev. O tem, kaj se dogaja na območju drugih policijskih postaj v Ljubljani oz. centrov za socialno delo, na žalost nimamo podatkov.

Ker je dvomljivo, da bi na policiji uspeli registrirati prav vse brezdomce, in ker se podatki, ki smo jih dobili, nanašajo le na Ljubljano Center, bi morali dobljene ocene množiti z neznanim faktorjem, ki bi odražal razmerje med vsemi brezdomci ter med tistimi, ki so bili registrirani na območju postaje Ljubljana Center. Če bi bil ta faktor 2,0, bi prišli do ocene 700.

Še zadnji informacijski izvor predstavljajo podatki o tem, koliko je oseb, ki so prijavljene na naslovih organov ali organizacij, ki so jim zadnje dajale pomoč (8. člen Zakona o prijavi prebivališča). O tem smo (ustno) povprašali pet ljubljanskih centrov za socialno delo ter tri nevladne organizacije: Mestni rdeči križ, Helsinški monitor in Karitas.

Na vprašanje, koliko takih oseb je prijavljenih na njihovih naslovih, je pet ljubljanskih centrov za socialno delo odgovorilo, da jih je skupaj 318 (vključujoč tudi 13, ki jih je prijavljenih na naslovu Zavetišča na Poljanski cesti). Na naslovih treh nevladnih organizacij ni prijavljenega niti enega.

Dodati je še treba, da smo v osebnem poizvedovanju dobili vtis, da gre pri možnosti t. i. zakonskega prijavljanja za pomoč, ki je centrom za socialno delo kar najbolj "neljuba" in odvečna. Zoper (zakonsko) možnost take prijave so navajali mnoge argumente, med drugim tudi tega, da se s to možnostjo ljudje želijo izogniti posegom organov pregona. Drugje so nam povedali, da med temi ljudmi niso le "pravi" brezdomci, ampak je tudi veliko takih (domnevno uporabnikov prepovedanih drog), ki so jih njihovi starši postavili na cesto (!!). Tretji so tožili, da na njihove naslove sedaj prihaja mnogo uradne pošte, npr. pozivi za odhod na prestajanje zaporne kazni, s katero potem ne vedo, kaj delati. Predstavniki nevladne organizacije pa so nam – nasprotno – povedali, da so večkrat izdajali ljudem potrdila, da se lahko prijavijo pri njih, pa da to ni bilo povšeči "uradnim organom", ki so nato preprečevali, da bi se taka prijava zares izvedla. Dobili smo občutek, da gre ob dolžnosti prijave bivališča za dejanje, ob katerem se srečujejo in lomijo mnoge

zelo različne dejavnosti in dolžnosti države, od represivnih do pomočniških in skrbstvenih, ter da je lahko status (ne)prijavljenosti značilnost, na katere se vežejo mnoge pravice po podpori in pomoči, ali na drugi strani možnosti za represivno in kaznovalno delovanje. Nenazadnje moramo dodati še to, da je problematika prijavljanja – v zvezi z nekaterimi vrstami brezdomcev (npr. t. i. izbrisanimi) – tudi močno politizirana, zaradi česar verjetno politični vidiki in presoje marsikdaj ovirajo ali onemogočajo humanitarne ali strokovne socialnoskrbstvene razmisleke ali kriterije dejavnosti.

Spričo tega lahko domnevamo oz. imamo o tem na voljo mnoga pričanja, da se CSD-ji prijavljanja brezdomcev bolj kot ne “otepajo”. Podatke o številu brezdomcev bi morali torej spet množiti z neznanim faktorjem, ki bi odražal razmerje med vsemi brezdomci ter med tistimi, ki so se uspeli na naslovih CSD-jev dejansko prijaviti. Če bi bil ta faktor npr. 1,5, bi prišli do ocene 477 brezdomcev v Ljubljani.

Na koncu lahko sklenemo (najmanj to), da podatki iz poglavja 4.4 niso v nasprotju z ocenami obsega brezdomstva iz prejšnjih poglavij (4.1 do 4.3).

5 Razprava

Ocenjevanje obsega pojava, ki je slabo definiran, kulturno relativen, v času se spreminjajoč ter za katerega ni bilo doslej razvitega prav nobenega celovitega in zanesljivega sistema evidentiranja, je zelo težko in nezanesljivo. Pri takem načinu ocenjevanja smo odvisni od terenskih izkušenj (zbiranja podatkov izven institucij) ter preko tega pridobljenih intuicij in mnogih (ne prav dobro preverjenih in preverljivih) predpostavk.

V prispevku so opisani štirje načini (oz. izračuni) ocene obsega brezdomstva v Mestni občini Ljubljana (ki je pravzaprav nismo nikakor natančneje opredeljevali, pač pa kar privzeli, da se delo ljubljanskih ustanov nanaša na “ljubljsko brezdomstvo”). V teh načinih smo uporabili predvsem podatke dveh vrst, in sicer podatke (“cestnega”) anketiranja ter podatke (o dejavnosti) institucij; kot pomožne, vendar zelo pomembne podatke pa spoznanja, pridobljena v obsežnem terenskem delu in pri oblikovanju desetih študij primera.

Po štirih (deloma) različnih poteh razmišljanja in izračunih smo prišli do več različnih ocen števila brezdomcev v Ljubljani, ki pa se vse gibljejo od 285 navzgor. Na osnovi podatkov o razdeljevanju brezplačnih kosil smo prišli do naslednjih ocen:

- od 319 do 390 v enoletnem obdobju (najpreprostejši način),
- od 594 do 727 v triletnem obdobju (najpreprostejši način),
- od 285 do 350 v enoletnem obdobju (bolj kompleksen način).

Na osnovi podatkov iz ankete 107 brezdomcev smo oblikovali oceno o:

- 300–600 brezdomcih v enem letu (še bolj kompleksen izračun).

Na osnovi podatkov iz policije in CSD pa smo oblikovali ocene o:

- 700 brezdomcih (na osnovi policijskih podatkov) in
- 318 oz. 477 brezdomcih (na osnovi podatkov CSD).

Za vse te ocene pa menimo, da so precej konzervativne, torej take, ki obseg pojava prej podcenjujejo kot precenjujejo. Domnevno podcenjevanje nastaja predvsem zato, ker nismo mogli dobro oceniti relativnega deleža uporabnikov prepovedanih drog, bolj oddaljenih brezdomcev in takih, ki so institucionalnim ponudbam težje dostopni. Glede na delež takih bi bilo treba nekatere od zgoraj omenjenih ocen ustrezno povečati.

Zelo pomembno je tudi poudariti, da smo s temi ocenami zajeli le vidni del pojava oz. le brezdomce v ožjem smislu – predvsem tiste, ki so v danem trenutku brez strehe nad glavo. Ob tem v angleško govorečem svetu definirajo razliko med pojmom “houseless” in “home-less”, kjer je drugi pojem mnogo širši, tudi kulturno relativen in zajema vse kaj več kot le odsotnost strehe nad glavo v danem trenutku. Iz naše analize smo v določeni meri izpustili vsaj dve skupini: prvo skupino predstavljajo že omenjene osebe, ki “krožijo” in je bivanje brez strehe nad glavo le ena postaja v njihovem kroženju, druge postaje pa so institucije in ostale nestalne namestitve.

V drugi skupini pa so potencialno ogroženi za brezdomstvo. Med njimi so poleg “krožečih” zajeti vsi posamezniki v negotovih bivališčih in bivalnih oblikah. Tudi to skupino bi lahko šteli kot del skrite populacije – skrite na način, da jo je v “seštevek” težko zajeti, saj gre pogosto za posameznike, ki so za brezdomstvo potencialno

ogroženi in (še) ne brezdomni.

V to skupino ogroženih bi lahko prišeli tudi posameznike v kazenskih, psihiatričnih in podobnih ustanovah, ki se po odpustu iz različnih razlogov ne bodo imeli kam vrniti.

Definicijo še razširimo, če v to skupino vštejemo še mlade, ki živijo bodisi pri starših bodisi drugje, pa si stanovanjske osamosvojitve ne morejo privoščiti zaradi spremenjenih družbenih razmer. Slabo gmotno stanje v družini, konfliktni odnosi in neurejene razmere ter morebitni dodatni oteževalni dejavniki, kot so odvisnost ali zlorabe, položaj mladih pred osamosvajanjem še otežujejo in povečujejo možnosti za brezdomstvo.

Posebno skupino predstavljajo še t. i. dnevni brezdomci, to so osebe, ki sicer imajo streho nad glavo, vendar pa je iz različnih razlogov njihov način življenja podoben brezdomskemu, in sicer predvsem v tem, da niso udeleženi v različnih produktivnih aktivnostih širše družbe. Potencialno so zaradi pomanjkanja varovalnih mrež in vpetosti (v zaposlovalni, izobraževalni, ekonomski sistem in druge sisteme) ti posamezniki ogroženi, da ob dodatnem ogrožajočem dejstvu (pa naj gre za prepir doma, nezmožnost plačati stroške stanovanja ali za deložacijo zaradi zadolženosti) izgubijo tudi streho nad glavo ali pa se tej na videz prostovoljno odpovedo s tem, ko se domov (zaradi težje zaznavnih, čustvenih in drugih psiholoških razlogov) postopoma sploh nehajo vračati.

Težko je govoriti o tem, koliko bi se ocene števila brezdomcev v Ljubljani ob upoštevanju zgoraj navedenih kategorij povečale – ker za ta izračun ni na voljo jasnih parametrov. Vsekakor pa lahko trdimo, da bi se številke občutno povečale.

Gradnja ustrežnejšega sistema družbenega odzivanja na brezdomstvo in tudi ocenjevanje njegove učinkovitosti bosta zahtevala med drugim tudi izboljševanje sistemov merjenja oz. ocenjevanja obsega brezdomstva. Pri tem bo nujno oblikovanje bolj kompleksnih parametrov in sodelovanje celotne mreže ustanov, ki delujejo na področju brezdomstva.

7 Literatura

Boškić, R., in Zajc, M. (1997). Brezdomstvo. *Teorija in praksa*. 34/2, str. 241–252.

Dekleva, B., in Razpotnik, Š. (2006). *Problematika brezdomstva v Ljubljani. Končno poročilo raziskovalne naloge*. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.

Edgar, B., in drugi (2000). *Support and housing in Europe*. Bristol: Policy press.

Edgar, B., in drugi (2001). *Access to housing: homelessness and vulnerability in Europe*. Bristol: Policy press.

Edgar, B., in Meert, H. (2005). *Fourth review of statistics on homelessness in Europe. The ETHOS definition of homelessness*. Brussels: FEANTSA.

Edgar, B., in drugi (2007). *Measurement of homelessness at EU level*. Dundee: JCSHR.

Hansen, T., in drugi (2006). *The homeless in Norway 2005 – a survey*. Oslo: Norwegian building research institute.

Kosec, B. (1995). *Od "policijskega socialnega dela" do Zavetišča za brezdomce v Ljubljani. Diplomaska naloga*. Ljubljana: VŠSD.

Kosec, B. (2007). *Ko beda postane življenjski stil – prerez strukture slovenskih brezdomcev. Diplomaska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mandič, S. (1999). Stanovanjska tveganja, ranljive skupine in novi pogledi (uvod). V S. Mandič (ur.), *Pravica do stanovanja*, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Razpotnik, Š., in Dekleva, B. (2006). Kralji ulice – predhodno poročilo o poteku akcijske raziskave. *Socialna pedagogika vol. 9, št. 3*, s. 265–298.

Springer, S. (2000). Homelessness: a proposal for a global definition and classification. *Habitat International*, 24/4, December 2000, s. 475–484 (10).